

УДК 377:63(477.43)“192”

В.В.Покалюк

Архівні документи про Кам'янець-Подільський технікум цукроваріння (сільськогосподарський технікум імені Карла Лібкнехта)

У статті на основі архівних джерел висвітлено діяльність Кам'янець-Подільського технікуму цукроваріння (сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта), показано початковий етап його формування, реорганізаційні процеси, аналізується навчальна та практична робота, стан матеріально-технічної бази.

Ключові слова: технікум, відділ, викладач, навчання, студент.

Маловідомим сюжетом у підготовці фахівців для аграрного сектору УСРР було функціонування Кам'янець-Подільського технікуму цукроваріння (сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта). Окремі аспекти його діяльності відображені у працях А.Ф.Сурового та В.А.Нестеренка¹.

Кам'янець-Подільський технікум цукроваріння виник на базі міської технічної школи 25 січня 1921 р.² Керівником закладу був доцент О.М.Городецький³. У своїй структурі технікум мав лише один відділ цукроваріння, який готував техніків цукроваріння⁴.

Викладацький колектив складався з кваліфікованих викладачів, які в свій час здобули вищу освіту в Петроградському, Томському, Київському університетах, Київських політехнічному та промисловому інститутах та Харківському технічному інституті⁵. Серед них – доценти О.М.Городецький, Н.К.Бернацький, С.М.Красніков, викладачі І.Н.Романкевич, В.Ф.Білошеїн, О.М.Адамович, К.Ф.Анципо-Чікунська, Ф.О.Лисенко, В.Є.Ус, Г.І.Пендовський, В.М.Роговський, Є.Я.Козинець, О.Д.П'янків, В.П.Васильєв, Є.Лукашевич, Л.Бачинська, С.Білешицький, Г.Чорнописький, І.Бучак, П.Калінський, О.Набовчук, І.Богущ, А.П.Мілославський, Л.В.Мілославська, К.Ковальський, Д.Ган, Є.Я.Козинець, Павловський, М.Г.Шнес, В.Ямпільський та ін.⁶ Такі викладачі як О.М.Городецький, М.Г.Шнес (директор агрономічного технікуму), С.М.Красніков, О.М.Адамович, В.Ф.Білошеїн, В.П.Васильєв, Г.І.Пендовський та О.Д.П'янків викладали дисципліни паралельно в двох технікумах⁷.

Працювати викладачам доводилося у не простій обстановці, що було наслідком політики правлячої більшовицької партії, спрямованої проти національно-свідомої інтелігенції, що перебувала в опозиції до радянської влади. У 1922 р. в технікумі існувала заборгованість по заробітній платі в розмірі 687 млн.крб. Більшість викладачів дійшли до крайньої бідності і харчувалися лише “немашеною” картоплею, а деякі на протязі 2-х місяців не їли навіть чорного хліба. За непридатності одягу та взуття існували випадки не відвідування занять⁸.

Прийом на навчання здійснювався шляхом відбору найбільш здібних абітурієнтів до технічної освіти і практики через перевірку їх знань з технічного

розвитку. До вступних випробувань допускалися випускники профшкіл та вищих початкових шкіл. Враховувалося їхнє соціальне походження⁹.

У закладі навчалися переважно студенти з 3-х повітів Подільської губернії – Кам'янецького, Прокурівського та Ушицького. Були у технікумі і студенти з Харківської та Полтавської губерній¹⁰. У 1920–1921 навчальному році (н.р.) тут навчалось на підготовчому курсі 37 осіб, I-му курсі – 21, II-му – 9, III-му – 6¹¹, а на початку 1921–1922 н.р. – відповідно 45, 29, 22, 9¹², у 1922–1923 н.р. – 39, 32, 25, 20¹³.

За віковим цензом в технікумі навчалися особи від 16 до 25 і більше років. Переважну кількість у 1922 р. становили особи віком 18 р. – 27 осіб, 16 р. – 26, 17 р. – 19, 19 р. – 16, 20 р. – 11, 21 р. – 6, 24 р. – 4, 23 р. – 3, 22, 25 і більше років – по 2 особи¹⁴. У 1922 р. із 116 студентів, селяни становили 34 особи, до осіб які не займалися фізичною працею віднесли 56¹⁵.

У національному розрізі переважали українці. На 1 жовтня 1922 р. вони становили 66 осіб, євреї – 45, поляки – 4, росіяни – 1¹⁶.

Основним видом діяльності студентства була навчальна робота. Вони опановували такі навчальні дисципліни: основи державного устрою УСРР, математика, фізика, соціологія, економічна промислова географія, хімія, технічна механіка, парові казани та двигуни, парові котли, електротехніка, основи будівництва, хімічна технологія головних галузей продукції, загальна технологія, організація цукроваріння, технологія води та палива, професійна гігієна та охорона праці, основи праці, цукроваріння, технічне креслення, проектування, нарисна геометрія та малювання. Практичні заняття проводилися з предметів – електротехніка, фізика, аналітична та хімічна хімія, виконувалися креслярські роботи¹⁷.

Навчальний процес не був ритмічним. Навчання тривало 3 місяці, а 10 місяців студенти практикувалися на заводах¹⁸. Навчання в осінньому 1921–1922 н.р. тривало з 15 по 20 грудня. З 20 по 30 грудня складали заліки. Каникули тривали до 21 січня 1922 р. З 16 по 20 січня проводилася додаткова сесія для невстигаючих студентів. Другий семестр розпочався 21 січня та закінчився 15 травня. У зв'язку з сильними морозами та браком палива, наприкінці січня – впродовж лютого змушені були переривати навчання. 15–30 травня провели підсумкову сесію за другий семестр. З 1 червня студенти направлялися для проходження практики на виробництво: I курс – в майстерні по обробці дерева та металів, II-й – на ремонт цукроварень, III-й – на практичні роботи з виготовлення цукру. Після практики випускники складали іспити та захищали дипломні роботи, після чого отримували кваліфікацію техніка-цукровара¹⁹.

Після закінчення технікуму студенти впродовж року працювали на цукроварнях, після чого здобували професію інженера-цукровара. У 1921 р. завод випустив 9 осіб, а в 1922 р. – 15²⁰.

Студенти перебували у важкому матеріальному становищі. З березня по листопад 1922 р. вони не одержували стипендії²¹. Значну матеріальну підтримку молодь отримувала від заводів, де проходили практики²².

У технікумі функціонували культурно-профосвітні гуртки, на яких читали реферати, ставили вистави аналізували літературні твори. Випускні роботи досить часто експонувалися на сільськогосподарських губернських виставках²³.

У 1922 р. технікум знаходився у важкому матеріальному становищі. Старе приміщення, у якому окрім технікуму цукроваріння знаходився ще й агрономічний технікум, потребувало капітального ремонту даху, підлоги, стелі, вікон, розвалених грубок²⁴. У своєму розпорядженні він мав кабінети фізики, креслення, малювання, лабораторії – аналітичної і хімічної хімії, технічну та цукрового аналізу і контролю²⁵. Дошкаляла розвитку закладу відсутність коштів з центру²⁶.

З відкриттям технікуму розпочала роботу бібліотека, яка нараховувала 6 тис. примірників літератури, серед якої переважали книги сільськогосподарського змісту²⁷. Технікум мав підсобне господарство площею 25 десятин²⁸.

1 листопада 1922 р. згідно з рішенням Губпрофосвіти Поділля шляхом злиття існуючих в Кам'янці трьох технікумів (агрономічного, цукрового та кооперативного) було утворено новий навчальний заклад – Кам'янець-Подільський сільськогосподарський технікум імені Карла Лібкнехта²⁹. Своє існування заклад розпочав 1 грудня 1922 р. Його основним завданням була підготовка фахівців-практиків у галузі сільського господарства³⁰.

Першим керівником новоствореного закладу був директор колишнього агрономічного технікуму М.Г.Шнес³¹. У своїй структурі технікум мав два відділи – агрономічний та сільськогосподарської технології³².

Педагогічний колектив формувався з викладачів розформованих закладів, а також висококваліфікованих фахівців в сільськогосподарській галузі. Серед них – доценти О.М.Городецький та С.М.Красніков, М.Г.Шнес, І.Н.Романкевич, В.П.Василів, Д.О.Плевако, О.М.Адамович, О.А.П'янків, В.Х.Білошеїн, А.П.Пендовський, Л.В.Мілославська, К.В.Ковальський, Є.А.Кочинець, А.П.Мілославський, Т.В.Крамаренко, С.К.Наговчук та інші³³.

При технікумі працювали приймальні комісії в складі представників губернських партійного комітету органів професійної освіти, ради профспілок, комітету незаможних селян (КНС), які враховували рівень освіти і соціальне походження абітурієнтів, відбирали потрібну кількість студентів. Прийом студентів проводився по направленнях КНС і профорганізацій з вступними випробуваннями³⁴.

Вихідці з родин поміщиків, буржуазії, колишніх військовослужбовців царської та української армій взагалі не допускались до вузів. За плановим відбором пролетарського студентства стежив політкомісар С.Чалий³⁵.

Від студентів вимагали достатніх знань з мови, літератури, математики, історії. У той же час майбутні студенти не мали належної навчальної підготовки. В зв'язку з цим при технікумі функціонували підготовчі курси³⁶.

У закладі навчалися переважно студенти з Поділля та Полтавщини³⁷. Їх кількість в різні роки не була сталою. Так, у березні 1923 р. в технікумі навчалос

106 осіб, з яких на підготовчому курсі – 35 осіб, I-му – 29, II-му – 22, III-му – 20³⁸. З цього числа до вступу у навчальний заклад трудову школу закінчили – 65 осіб, середню – 5, неповну середню (5-7 кл.) – 36³⁹.

Що стосується соціальної приналежності, то переважну більшість студентства агрономічного відділу становили малоземельні селяни, а технологічного – селяни та діти членів профспілок, службовців, робітників цукрових заводів та інших підприємств. Серед яких службовців було 47, робітників – 32, селян – 13, інших – 24. За статеву ознакою абсолютно переважали чоловіки⁴⁰. На 1 березня 1923 р. представники титульної нації становили 46 осіб, росіяни – 8, євреї – 49⁴¹.

Основним видом діяльності студентства була навчально-практична діяльність, яка включала відвідування лекцій, семінарських і лабораторних занять та практичних робіт. Вони опановували такі навчальні дисципліни: геодезія, лісівництво, систематика нижчих рослин, органічна хімія, геологія, метеорологія, ентомологія, мінералогія, сільськогосподарські технології, політична економія, мікробіологія, аналітична хімія, контроль цукрового виробництва, спеціальне хліборобство, лісоустрій і таксація, лувівництво, фізіологія рослин⁴². Великою перешкодою в навчальному процесі була відсутність спеціальних приміщень, аудиторій, кабінетів та лабораторій⁴³.

Студенти отримували практичні навички з неорганічної хімії, геодезії, механічного аналізу, соляно-кислотної витяжки, технічної хімії, контролю цукрового виробництва та ін⁴⁴.

Великого значення технікум приділяв практичній роботі серед студентів. Так, на I курсі студенти агровідділу проходили практику на навчальній фермі в селі Колубасівці, на II-му – на плантаціях цукрових заводів Поділля. Третьюкурсники виконували науково-дослідні роботи при фермі технікуму. Студенти I курсу відділу сільськогосподарських технологій набували практичних навичок в майстерні технікуму. Другокурсники під час літнього семестру виконували ремонтні роботи на цукрових заводах. Студенти III курсу в осінньому семестрі трудилися під час сезонних робіт на цукрових заводах регіону. Заняття студенти відвідували охоче (“спостерігалася велика тяга, напружена увага та бажання студентства до досягнення практичних навичок”). Практика була платною⁴⁵. Головною метою заліків було виявлення практичних навичок студентів із спеціальних предметів. Заліки із загальних дисциплін проводилися під час лекцій та семінарів⁴⁶.

Значна увага приділялася самостійній роботі, завдання якої студенти отримували на місці проходження практики. Молодь готувала практичний звіт. Зокрема, студенти відділу сільськогосподарських технологій описували ремонт цукрових заводів, а агрономічного – проводили польові дослідження, вивчали густоту посіву овесу, вирощування капусти та картоплі, методику посіву озимих⁴⁷.

Студенти переважно голодували, їм бракувало нормального верхнього одягу, білизни, взуття. Спільно з викладачами вони заготовляли дрова для

опалювання технікуму. Все ж, незважаючи на матеріальні негаразди, студенти напружено працювали⁴⁸. Далеко не кращим було і становище викладачів. Вони були незабезпечені одягом, їжею, світлом, отримували мізерні заробітні плати (в більшості за роботу платили зерном, мукою, картоплею)⁴⁹.

Перший випуск технікуму 1923-го року склав 15 осіб, які працювали за направленням агрономами та керівниками цукрових плантацій⁵⁰.

Але технікум проіснував не довго. У травні 1924 р. його було перетворено в хімічний⁵¹.

Таким чином архівні джерела дають змогу прослідкувати початковий етап функціонування, реорганізаційні процеси та важке матеріальне становище двох навчальних закладів сільськогосподарської галузі Подільської губернії на початку 20-х рр. ХХ ст.

Примітки:

1. Суrowий, А. Ф. Технікуми Поділля в 1920-х роках / А. Ф. Суrowий // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – Т. 14. – С. 147– 171; Нестеренко, В. А. Технікуми Кам'янця-Подільського в 1920-ті – в першій половині 1930-х рр. / В. А. Нестеренко // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність: зб. наук. пр. за підсумками другої Міжнародної науково-практичної конференції / [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), А. Г. Філінюк, В. О. Савчук та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. держ. ун-т, 2005. – С. 45-48.

2. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО), Ф. Р.1405, оп. 1, спр. 10, арк. 27 зв.

3. ДАХО, Ф. Р.1405, оп. 1, спр. 10, арк. 29.

4. Там само, арк. 27 зв.

5. Там само, спр. 6, арк. 45.

6. Там само, арк. 28; спр. 9, арк. 2; спр. 10, арк. 29.

7. Там само, спр. 6, арк. 30.

8. Там само, спр. 10, арк. 25 зв., 28 зв.

9. Там само, арк. 28.

10. Там само, арк. 27.

11. Там само, спр. 6, арк. 45.

12. Там само, спр. 10, арк. 28.

13. Там само, спр. 9, арк. 5.

14. Там само, арк. 7.

15. Там само, спр. 9, арк. 5.

16. Там само, арк. 6.

17. Там само, спр. 6, арк. 48; спр. 9, арк. 14.

18. Там само, спр. 10, арк. 25 зв.

19. Там само, арк. 25 зв., 28.

20. Там само, арк. 28 зв.

21. Там само, арк. 25 зв.

22. Там само.

23. Там само, арк. 26.

24. Там само, арк. 25, 28.
25. Там само, спр. 9, арк. 10; спр. 10, арк. 25.
26. Там само, спр. 10, арк. 27.
27. Там само, спр. 9, арк. 10.
28. Там само, спр. 10, арк. 27.
29. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп. 2, спр. 1066, арк. 1.
30. Там само, арк. 1 зв.
31. Там само, арк. 17.
32. Там само, арк. 1.
33. Там само, арк. 17.
34. Там само, арк. 1.
35. Там само, арк. 2 зв.
36. Там само, арк. 3.
37. Там само, арк. 5.
38. Там само, арк. 35.
39. Там само, арк. 36.
40. Там само, арк. 34
41. Там само.
42. Там само, арк. 4.
43. Там само, арк. 3.
44. Там само, арк. 2.
45. Там само, арк. 2 зв.
46. Там само, арк. 3 зв.
47. Там само, арк. 2 зв.
48. Там само, арк. 5.
49. Там само, арк. 17 зв.
50. Там само, арк. 2 зв.
51. Суровий, А. Ф. Зазначена праця / А. Ф. Суровий. – С. 149.

Резюме

В статті на основі архівних джерел відображено діяльність Камінець-Подільського технікуму сахароварення (сільськогосподарського технікуму імені Карла Лібкнехта), показано початковий етап його формування, процеси реорганізації, аналізується навчальна і практична робота, стан матеріально-технічної бази.

Ключові слова: технікум, відділ, викладач, навчання, студент.

Одержано 16 квітня 2013 року